

معرفی سازمان همکاری اسلامی و نقش آن در توسعه همکاری‌های سیاسی و اقتصادی کشورهای اسلامی

نویسنده: پوهنیار محمد فریدون سروش

چکیده

کشورهای اسلامی با توجه به ارزش‌ها و منافع مشترکی که میان امت اسلامی در گوشه و کنار دنیا به نظر می‌رسد در سال ۱۹۶۹ سازمانی را تحت نام سازمان کنفرانس اسلامی یا Organization of Islamic Conference در شهر جده عربستان سعودی اساس‌گذاری نمودند که بعدها به سازمان همکاری اسلامی یا Organization of Islamic Cooperation تغییر نام یافت. تمام کشورهای اسلامی عضویت سازمان مذکور را حاصل کرده می‌توانند. این سازمان در حال حاضر ۵۷ عضو دارد. طبق اساسنامه، سازمان مذکور تلاش می‌ورزد تا همبستگی سیاسی میان کشورهای عضو را استحکام بخشد، از منافع و ارزش‌های اسلامی پاسداری نماید و زمینه را برای

همکاری‌های اقتصادی بین کشورهای عضو و سایر کشورها مساعد سازد. مهمترین دست آوردهای سازمان مذکور طی یک دهه اخیر تأمین ارتباط میان اعضای خویش با مجامع بین المللی و اتحادیه‌های منطقه‌یی به منظور حمایت از حقوق و منافع کشورهای عضو، جلوگیری از تنش‌های بین المللی و حل بحران‌های سیاسی، مبارزه با افراط گرایی، رشد اقتصادی کشورهای اسلامی و توسعه تجارت بین المللی میان اعضا و سایر کشورها می‌باشد.

واژه گان کلیدی: کنفرانس اسلامی، سازمان، همکاری، ارکان، همبسته‌گی، منافع، وحدت سیاسی.

مقدمه

بعد از جنگ جهانی دوم تأسیس تشکیلات سازمان یافته سیاسی، اقتصادی، نظامی در سطح منطقه و فرامنطقه به منظور همکاری میان کشورهایی که دارای مشترکات سیاسی، اقتصادی و نظامی بودند به عنوان یک ضرورت تلقی می‌گردید. کشورها به قصد حمایت از منافع شان و ایجاد موازنه قوا در مقابل رقیبان سیاسی و نظامی خود وارد پیمان‌های سیاسی و نظامی می‌گردیدند. جنگ‌های شش روزه اعراب و اسرائیل در سال ۱۹۶۷ که به شکست مسلمانان انجامید و به تعقیب آن حادثه آتش گرفتن مسجد الاقصی سبب شد تا کشورهای اسلامی طرح ایجاد یک نهاد سیاسی را روی دست گیرند. کشورهای اسلامی به توجه به مشترکات دینی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی که داشتند سعی نمودند تا یک نهاد بین المللی را که بتواند وحدت سیاسی جهان اسلام را تأمین نماید، از ارزش‌های دینی مسلمانان دفاع نمایند و زمینه را برای همکاری‌های اقتصادی و

فرهنگی مساعد سازد، تأسیس نمایند. سرانجام در سال ۱۹۶۹ سازمان کنفرانس اسلامی که بعدها به سازمان همکاری اسلامی تغییر نام یافت به منظور وحدت سیاسی جهان اسلام و زمینه سازی برای همکاری‌های اقتصادی و فرهنگی تأسیس گردید. سازمان مذکور که در حال حاضر ۵۷ عضو دارد بعد از سازمان ملل متحد بزرگترین سازمان بین‌الدولتی به شمار می‌رود. کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی ((OIC شامل چهار قاره جهان اند که بیشترین آن‌ها در آسیا و آفریقا موقعیت دارد. در بین اتحادیه کشورهای عربی به ویژه کشورهای عرب عضو شورای همکاری خلیج فارس (کشور عربستان، امارات متحده عربی، بحرین، کویت، عمان و قطر) کانون اصلی قدرت در این سازمان به شمار می‌آیند و در تصمیمات سازمان نقش کلیدی ایفا مینمایند.

سازمان کنفرانس اسلامی از زمان نخستین اجلاس سران در سال ۱۹۶۹ (رباط - مغرب) تا کنون ۱۰ اجلاس در سطح سران و ۳۴ اجلاس عادی در سطح وزیران خارجه برگزار کرده است. اجلاس وزیران خارجه، هر سال و اجلاس سران، هر سه سال یک بار، برگزار می‌شود. اجلاس سران عالی‌ترین مرجع تصمیم‌گیری در سازمان است؛ اما اجلاس وزیران خارجه، عملاً مرکز عمده تصمیم‌گیری به شمار می‌آید. سازمان همکاری اسلامی تلاش می‌ورزد تا همبستگی سیاسی بین کشورهای عضو را تأمین و از منافع و موقف کشورهای اسلامی در سطح جهان پاسبانی نماید. درین مقاله سعی برین است تا چهارچوب تشکیلاتی، اهداف و فعالیت‌های سازمان مذکور به گونه فشرده مورد ارزیابی قرار گیرد.

ترکیب اعضا در سازمان همکاری اسلامی

قسمی که قبلاً نیز تذکر رفت سازمان همکاری اسلامی یک سازمان فرامنطقه‌یی

است که اعضای آن از نقاط مختلف جهان به منظور همکاری در ساحات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دور هم جمع می‌شوند و در نهایت سعی دارند تا وحدت سیاسی بین اعضا را به نمایش گذارند و از ارزش‌های دین اسلام محافظت نمایند (۳: ۳۳۷)؛ روی همین منظور هر کشوری که اکثریت جمعیت آن مسلمان و به ارزش‌های دینی پایبند باشد می‌تواند عضویت این سازمان را حاصل نماید. سازمان کنفرانس اسلامی ۵۷ عضو دارد که از لحاظ جغرافیایی به سه گروه آسیایی، آفریقایی و عربی تقسیم می‌شوند.

الف - کشورهای آسیایی که شامل جمهوری آذربایجان، افغانستان، اندونزی، ایران، ازبکستان، قزاقستان، برونئی، بنگلادش، پاکستان، تاجیکستان، ترکمنستان، قرقیزستان، ترکیه و مالزی می‌باشد، اکثر آن‌ها از همان آغاز تأسیس عضویت این سازمان را حاصل نموده‌اند.

ب - گروه‌های آفریقایی که شامل اوگاندا، بورکینافاسو، توگو، چاد، تانزانیا، سنگال، ساحل عاج، گنی، سیرالئون، کامرون، کومور، گابن، گامبیا، گینه بیسائو، مالدیو، مالی، موریتانی، موزامبیک، نیجر و نیجریه می‌شود که اکثر آن‌ها همزمان با تأسیس سازمان کنفرانس اسلامی به استقلال رسیده و به عضویت سازمان پیوسته‌اند تا ازین رهگذر زیر بناهای سیاسی و اقتصادی خویش را تقویت بخشند.

ج - گروه کشورهای عربی که شامل اردون، الجزایر، امارات متحد عربی، بحرین، تونس، جیبوتی، سودان، سوریه، سومالی، عراق، عربستان سعودی، عمان، دولت فلسطین، قطر، کویت، لبنان، لیبیا، مراکش، مصر، موری تانی و یمن است که اکثر آن‌ها از

مؤسسين سازمان مذکور به شمار می‌روند. لازم به ذکر است که بر علاوه کشورهای سه گروه فوق کشور آلبانی تنها کشور اروپایی است که در سال ۱۹۹۳ به سازمان کنفرانس اسلامی ملحق شد. همچنان کشور سورینام از قاره امریکا نیز در سال ۱۹۹۶ به سازمان کنفرانس اسلامی پیوسته است، شرکت دو کشور فوق الذکر به سازمان مذکور بیشتر وصف فرا منطقه‌یی بخشیده است. (۱: ۳۲۴)

ساختار تشکیلاتی و ارکان سازمان همکاری اسلامی

به منظور تحقق هر چه بهتر اهداف تعیین شده، سازمان همکاری اسلامی دارای ارکان متعددی است که هر کدام صلاحیت و اختیارات مشخصی مبتنی بر سند تأسیس سازمان را دارند. ارکان مذکور می‌تواند در صورت لزوم به صدور قطعنامه مبادرت ورزند که این قطعنامه‌ها به مثابه قوانین دارای وصف الزامی به تمامی اعضا می‌باشد (۴: ۲۰۰)

سازمان همکاری اسلامی دارای ۴ رکن است که به معرفی آن پرداخته می‌شود:

الف - کنفرانس سران کشورها: عالی‌ترین نهاد سازمان به شمار رفته و هر سه سال یک‌بار در یکی از کشورهای عضو تشکیل جلسه می‌دهد. از زمان تأسیس تا حال ۱۲ بار کنفرانس سران به شکل دوره‌یی برگزار شده و روی موضوعات مهم مربوط به جهان اسلام تصامیم لازم اتخاذ گردیده است (۷: ۳۵۴).

ب - کنفرانس وزرای خارجه کشورهای عضو: نهاد مذکور به طور عادی هر سال در یکی از کشورهای عضو تشکیل جلسه داده و در صورت لزوم می‌تواند جلسات فوق العاده‌یی نیز برگزار نماید. ناگفته نماند که این نهاد هر سال در جریان اجلاس مجمع عمومی سازمان ملل متحد تلاش می‌ورزد تا کشورهای عضو را تشویق نماید که

سیاست‌های مشترک و یک‌سانی را در قبال مسایل نسبت به جهان اسلام اتخاذ و در تصامیم مجمع عمومی به شکل یک پارچه عمل نمایند (۷: ۳۵۵).

ج- دبیر خانه: دبیر کل ریاست کارکنان سازمان را عهده دار بوده و برای مدت چهار سال از جانب کشورهای عضو انتخاب می‌شود. دبیر کل به عنوان بالاترین مقام اداری سازمان از اجراءات کارکنان و سایر نهاد مربوط به سازمان مسؤول دانسته میشود و مکلف به ارایه گزارش از اجراءات سازمان به کنفرانس سران می‌باشد. وظایف عمده دبیر کل هماهنگی کنفرانس‌ها و جلسات سازمان، نظارت بر فعالیت بخش‌های مختلفه سازمان، و امور دفتر داری می‌باشد. دبیر کل سازمان همکاری اسلامی از تاریخ اول جنوری سال ۲۰۱۴ دکتر امین مدنی از کشور عربستان سعودی می‌باشد که به این سمت گماشته شده است.

د- دادگاه بین‌المللی عدالت اسلامی: این رکن جدیدترین رکن سازمان و مقر آن در شهر کویت است. این رکن پس از اجلاس پنجم سران در کویت در سال ۱۹۸۷ تأسیس شد. هر چند این حرکت تحول جالبی است؛ ولی اساسنامه آن تا هنوز تصویب نشده است. (۶: ۴۶۲)

در اساسنامه پیش‌بینی شده است که دادگاه عدل اسلامی از هفت قاضی تشکیل خواهد شد و علاوه بر مقر اصلی محکمه برخی شعبات فرعی نیز در آن وجود خواهد داشت. انتخاب قضات دادگاه در کنفرانس وزرا صورت می‌پذیرد (۸: ۳).

اهداف سازمان همکاری اسلامی

سازمان همکاری اسلامی مانند سایر سازمان‌های بین‌المللی قبل از هر هدف دیگر تلاش می‌ورزد تا نقش مفیدی را در حفظ صلح و امنیت جهانی، فراهم نمودن فضای

همزیستی مسالمت آمیز بین کشورهای جهان و تقویت روحیه همکاری میان اعضا بازی نماید. (۲: ۲۸۰) به صورت کل می توان اهداف این سازمان را چنین بر شمرد:

الف- ارتقای همبستگی اسلامی میان کشورهای عضو؛

ب- حمایت از همکاری میان کشورهای عضو در زمینه های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، علمی و دیگر موارد اساسی و مشورت میان کشورهای عضو در سازمان های بین المللی؛

ج- تلاش در جهت محو تبعیض نژادی و خاتمه بخشیدن به استعمار در تمام اشکال آن؛

د- اتخاذ تدابیر لازم برای پشتیبانی از صلح و امنیت بین المللی مبتنی بر عدالت؛

ه- هماهنگ کردن تلاش ها به منظور حفاظت از اماکن مقدس و آزادسازی آن ها و پشتیبانی از مبارزه ملت فلسطین و کمک به این ملت در جهت بازپس گرفتن حقوق خود و آزاد کردن سرزمین شان؛

و- پشتیبانی از مبارزه تمام ملل اسلامی در راه حفاظت از کرامت، استقلال و حقوق ملی؛

ز- ایجاد جو مناسب به منظور ارتقای همکاری و تفاهم میان کشورهای اسلامی و دیگر کشورها؛

آیین نامه یی نیز در مورد شیوه جریان امور و تصمیم گیری در جلسات رسمی سازمان تهیه شده است که تصمیم گیری در سازمان بر پایه آن صورت می پذیرد. همچنین تصمیم گیری در سازمان، براساس رأی گیری اکثریت است؛ اما در عمل، تصمیمات سازمان طی جلسات رسمی، با اجماع اتخاذ می گردد (۵: ۸۹۸).

کارکرد ده سال اخیر سازمان

سازمان همکاری اسلامی OIC در سال ۲۰۰۴ در اجلاس فوق العاده سران، برنامه اجرایی سازمان همکاری اسلامی را در یک دوره ده ساله مورد تصویب قرار داد. در این اجلاس رؤوس فعالیت‌های مهمی که می‌بایست برای تحکیم وحدت بین کشورهای اسلامی و مقابله با چالش‌های سیاسی و اقتصادی انجام گیرد مشخص شده است (۹: ۲۳)

مهمترین نکاتی که در برنامه مزبور انجام آن‌ها مورد تأکید قرار گرفته است عبارتند از:

- افزایش همکاری بین کشورهای اسلامی و همچنین ارتباط تنگاتنگ آن‌ها با مجامع بین‌المللی و اتحادیه‌های منطقه‌ای به منظور حمایت از حقوق و منافع کشورهای عضو OIC، جلوگیری از تنش‌های بین‌المللی و ممانعت از صدور قطعنامه‌هایی که به زیان این کشورهاست؛

- مبارزه با اسلام‌هراسی ((Islamophobia و افراط‌گرایی؛

- تجدید ساختار سازمان کنفرانس اسلامی و تغییر نام آن (که این اقدام دو سال قبل انجام گرفت تا زمینه بسط همکاری بین کشورهای اسلامی در همه زمینه‌هایی که منطبق با مصالح آن‌هاست فراهم گردد)؛

- درخواست از کشورهای عضو برای تصویب همه موافقتنامه‌های اقتصادی و تجاری که به تأیید سازمان همکاری اسلامی رسیده است و تلاش برای اجرایی کردن آن‌ها؛

- شناسایی فرصت‌ها و پتانسیل‌هایی که در کشورهای عضو OIC برای توسعه تجارت بین آن‌ها وجود دارد؛
- بررسی امکان ایجاد منطقه تجارت آزاد Free Trade Area بین کشورهای اسلامی که در یک محدوده جغرافیایی قرار دارند، تلاش به منظور ادغام اقتصادی کشورهایی که اقتصاد آن‌ها مکمل یکدیگر است و رساندن میزان تجارت کشورهای اسلامی با یکدیگر به رقم ۲۰ درصد کل تجارت آن‌ها با دنیا تا سال ۲۰۱۵؛
- کشورهای عضو OIC که به عضویت سازمان جهانی تجارت پذیرفته شده اند، مکلف هستند که از عضویت سایر کشورهای اسلامی که هنوز به این سازمان راه نیافته اند حمایت و پشتیبانی نمایند، به گونه‌یی که از این کشورها رفع تبعیض شود تا بتوانند از مزایای عضویت در WTO بهره مند شوند؛
- در اجلاس سران OIC مقرر گردیده است که همه اعضا تسهیلاتی برای بازرگانان و سرمایه گذاران کشورهای اسلامی فراهم نمایند تا بتوانند بدون مواجه شدن با موانع در قلمرو یکدیگر مسافرت نمایند یا سرمایه گذاری نمایند؛
- کشورهای عضو OIC موظف هستند که به منظور گسترش تجارت الکترونیکی با یکدیگر همکاری نمایند. همچنین از اتاق بازرگانی و صنعت اسلامی ((Islamic Chamber of Commerce Industry)) خواسته شده است که مبادله اطلاعات و تجربیات تخصصی بین اعضای سازمان همکاری اسلامی را تقویت نماید؛
- همه اعضای OIC موظف هستند که بین خط مشی‌ها و محیط کسب و کار خود هماهنگی لازم را به وجود آورند و از هر اقدام یا روشی که اثرات منفی در توسعه اقتصادی و محیط کسب و کار سایر اعضا ایجاد نماید اجتناب ورزند؛

- بانک توسعه اسلامی موظف است که صندوق ذخیره‌یی به منظور کمک به فقر زدایی در کشورهای اسلامی ایجاد نماید و موجبات کاهش عدم اشتغال در کشورهای اسلامی کمتر توسعه یافته را فراهم کنند. هیئت مدیره بانک مزبور مکلف است که ضمن تأسیس صندوق یادشده مکانیسم تأمین مالی صندوق مورد نظر را نیز مشخص سازد.

یکی از مهمترین موفقیت‌های سازمان همکاری اسلامی تأسیس مرکز توسعه تجارت و تشویق اعضا به همکاری‌های عمیق اقتصادی و تجاری بوده است. این سازمان از طریق مرکز توسعه تجارت خویش تلاش ورزیده تا همکاری‌های اقتصادی و تجاری بین کشورهای عضو را گسترش داده و فرصت‌های مناسبی برای رشد اقتصادی کشورهای عضو مساعد سازد. اعضای سازمان به این باور اند که روابط عمیق و گسترده تجاری باعث می‌شود تا همبستگی سیاسی به گونه متداوم آن بین اعضا به وجود آید. به منظور توسعه و گسترش تجارت بین اعضا اقدامات مؤثری روی دست گرفته شده است که از مهمترین آنها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

الف- انجام هر نوع مطالعه و تحقیقی که به توسعه تجارت بین اعضای OIC کمک نماید؛

ب- انتشار اطلاعات و آمار بازرگانی خارجی کشورهای عضو؛

ج- تشویق تجار کشورهای عضو OIC به ایجاد ارتباط با یکدیگر در زمینه‌های تجاری؛

د- برپایی سمینارها و سمپوزیوم‌های تخصصی که به افزایش سطح آگاهی

کارشناسان و بازرگانان کشورهای اسلامی کمک نماید؛

ه- همکاری با کشورهای عضو سازمان همکاری های اسلامی در زمینه تأسیس نهادها یا تشکیلات و سازمان های تخصصی که هدف آن ها گسترش تجارت باشد. همچنین کمک به تقویت سازمان های تخصصی موجود؛

و- برگزاری نمایشگاه های بازرگانی تخصصی یا کمک به تأسیس این قبیل نمایشگاه ها در کشورهای عضو OIC و انجام فعالیت های بازاریابی و تبلیغی به منظور گسترش سطح تجارت کالا و خدمات بین کشورهای اسلامی؛ به عنوان مثال نمایشگاه بر گزار شده در شارجه امارات متحده عربی که درین نمایشگاه مواد غذایی حلال کشورهای اسلامی به مدت سه روز از ۱۰ تا ۱۲ دسامبر ۲۰۱۲ در مرکز اکسپوی شارجه - در امارات عربی متحده - به نمایش گذاشته شد. در این نمایشگاه حدوداً ۹۰ شرکت از کشورهای پاکستان، ایران، مصر، ترکیه، امارات، لبنان، آذربایجان، اردن، تونس، الجزایر، عربستان سعودی، عمان، مالزی و قرقیزستان حضور داشتند (۸: ۲۶)

نتیجه

سازمان همکاری اسلامی به عنوان یک سازمان فرامنطقه یی با اهداف سیاسی، اقتصادی و فرهنگی توانسته است نقش یک مرجع مؤثری را در ایجاد فضای همکاری در ابعاد مختلف بین کشورهای عضو ایفا نماید. هر چند میان کشورهای عضو تفاوت هایی در موضع گیری های سیاسی و سطح رشد اقتصادی به مشاهده می رسد؛ با آن هم سازمان مذکور توانسته تا در ایجاد همبستگی نسبی سیاسی میان اعضا، دفاع از ارزش های اسلامی و حمایت از مقدسات دینی به موفقیت های چشمگیری دست یابد. سازمان مذکور همواره تلاش دارد تا اسلام و ارزش های والای دینی آن را به قسم

شایسته به جهان معرفی نماید و پل ارتباطی باشد بین جهان اسلام و سایر کشورها؛ روی همین هدف تدویر کنفرانس‌های بین‌المللی به خاطر اتخاذ تدابیر لازم برای پشتیبانی از صلح و امنیت بین‌المللی مبتنی بر عدالت و حقوق بشر، مبارزه با تروریسم و افراط گرایی، تبادل تجارب علمی و تخصصی، برپایی نمایشگاه‌های تجاری در طی یک دهه اخیر در اولویت کاری سازمان قرار داشته است. با وجود تلاش‌های جدی بعضی از اعضا برای تحقق اهداف سازمان هنوز هم یک سلسله موانعی بر سر راه عملی شدن مقاصد سازمان دیده می‌شود. بارزترین این موانع گرایش‌های بعضی از کشورهای عضو به قدرت‌های بزرگ جهانی و در مقابل غرب ستیزی بعضی از اعضا، وابسته‌گی‌های اقتصادی برخی از اعضای سازمان به سایر دولت‌ها و جنگ‌های داخلی کشورهای عضو محسوب می‌گردند.

منابع

- ۱- آقایی، سید داود. (۱۳۸۲). سازمان‌های بین‌المللی. تهران: نسل نیکان.
- ۲- آل، کلاد. (۱۳۸۲). سازمان‌های بین‌المللی. مترجم منوچهر شجاعی. تهران: انتشارات کتاب نو.
- ۳- امیدی، علی. (۱۳۸۸). حقوق بین‌الملل از نظریه تا عمل. تهران: نشر میزان.
- ۴- انصاری، مصطفی تقی زاده. (۱۳۸۴). حقوق بین‌الملل عمومی. تهران: نشر قومس.
- ۵- بیگ زاده، ابراهیم. (۱۳۸۹). حقوق سازمان‌های بین‌المللی. تهران: مجد.
- ۶- ظریف، محمد جواد. (۱۳۸۷). دیپلماسی چند جانبه. تهران: انتشارات وزارت امور خارجه ایران.
- ۷- موسی زاده، رضا. (۱۳۸۸). سازمان‌های بین‌المللی. تهران: نشر میزان.

۸- <http://www.oic-oci.org/oicv2/home/>